

Прескачане между световете

Разговор с Ангелика Шробсдорф

- Госпожо Шробсдорф, вчера на четене в Берлин представихте части от книгата си "Грандхотел "България". Всъщност България ли е най-значимото събитие във вашия живот?

- В целия ми живот? Едва ли. Онова, което най-много ми е повлияло, бе, че трябваше да напусна родното си място на десет години. Беше времето на нацизма, майка ми беше еврейка и трябваше с нея и със сестра ми да бягаме от Германия, да напуснем баща ми, брат ми, дядовците и бабите, един прекрасен и осигурен живот в Берлин. Трябваше да заминем за България, защото, за да може да избяга, майка ми реши да сключи фиктивен брак с един българин.

В началото бях много нещастна. Тъгувах за хубавия живот в Берлин, за хората, които познавах и обичах. Освен това майка ми се промени много; преживяното бе за нея истинска катастрофа, която я превърна в сломена, разнебитена жена. Така че за мен първите две години в България бяха неописуемо тежки. В България трябваше да живеем скромно, дори бедно и най-вече затворено, прикрито, тъй като не трябваше да се знае кои сме и какви сме. Всичко това беше много трудно. Промяната за мен дойде с две неща. Първо, когато получих едно котенце. Аз много обичам животните и майка ми ми донесе един ден това коте, което стана за мен заместител на всичко, което бях загубила. Обичах го безмерно, играех с него ненаситно - то трябваше да ми е и брат, и татко, и баба, и всичко. Така оздравях. По това време бях много болна, имах туберкулоза, не исках да вкуся нищо. Освен котето още едно събитие помогна за моето оздравяване. Тръгнах на училище в католическото девическо училище "Света Мария" в София. Монахините-учителки ме приеха след изпит и когато прекрачих прага му, бях ужасно изплашена. В училищата в Берлин винаги бях отритвана, децата бяха зли с мен и аз се страхувах от тях. Никога няма да забравя първия си ден в класа: всички момичета бяхме облечени в черни престилки с черни чорапи. Треперех как ще ме посрещнат. И тогава - какво невероятно за мен събитие! Тези малки момичета ме приеха като малки майчици. Веднага усетиха, че съм уплашено, притеснено дете, някак разбраха, че нещо не е наред при това дете, че то е преживяло много, и ме приеха... Превърнаха ме в център на вниманието си, обградиха ме с нежност, грижеха се за мен. Веднага се сдобих с две близки приятелки, особено едната ми бе изключително близка. Бяхме неразделната тройка. И тогава за мен всичко тръгна нагоре. Заобичах тези момичета, сред тях се чувствах добре, те бяха прекрасни и сърдечни. Винаги съм мразела училището и съм била лоша ученичка, но заради близостта на тези момичета ходех с удоволствие там. А след това дойде и най-голямото ми преживяване от ония години. По време на бомбардировките цяла София се разбяга, майка ми и аз - също. Сестра ми вече беше омъжена за българин, той пострада от бомбите, а тя се евакуира с болницата. Майка ми и аз попаднахме в Бухово, едно малко селце на около 20 км от София, в едно много, ама много бедно селско семейство. Бяха бабата, една много стара в моите очи жена, бащата, петима

сина, майката и дъщерята. По-късно най-големият син доведе в къщата и снаха. И за тези хора беше саморазбиращо се да ни приемат в бедата. Условиата бяха така примитивни, едва ли сега можете да си ги представите - пръстените къщички... Нямахме вода, трябваше да се носи от кладенеца в средата на селото, тоалетната бе една дупка някъде навън в двора, през зимата агнетата бяха вкарвани на топло в къщата при хората. Имаше общо две стаи за нас и за цялото семейство. При това ни дадоха по-хубавата стая. А дъщерята ми беше като сестра. Неописуемо е какво правеха тези бедни хора за нас. Ако случайно имаха нещо по-свястно за ядене - обикновено се ядеше зрял боб, понякога качамак, и ако случайно имаше масълце или месце в него, веднага се носеше и на нас. Българските селяни са наистина прекрасни хора.

- Не ви ли болеше за тях, за това, което са били принудени да изтърпяват?

- Разбира се, че ме болеше много. Когато страната стана комунистическа, аз я посетих два-три пъти, тъй като имам племенница и племенник там, както и моята най-близка и любима приятелка, тя за жалост вече не е между живите. И беше много, много тъжно. Но беше и много хубаво, защото се разбирах чудесно с хората. Имаше нещо красиво в това време, защото, знаете ли, по време на диктатура хората се намират един друг и се държат един за друг по особен начин. След промените отидох отново и отначало не забелязах голяма разлика, освен че имаше, както казват българите, всичко. Но, разбира се, това не е вярно. Първо това, което има, не е всичко. И второ, то е с много лошо качество. А най-лошото е (и струва ми се то е по-лошо, отколкото да няма нищо), че това «всичко» никой нормален човек не може да го купи. А българите са горд народ, наистина много горди хора. Когато исках да купя нещо, ставаше един театър, леле Боже: "Ти не трябва да купуваш нищо, ние имаме, ние имаме" и донасяха приготвеното от мазето, а аз трябваше да се крия от тях, за да купя и донеса нещо. Така преминаха първите години на промяната. Докато през зимата на 1996 моята племенница, с която сме много близки, ми позвъни от Бургас в Израел. Често се чуваме, но в този разговор така, между другото, тя ми каза, че българската държава е фалирала и през настъпващата зима ще измрат милиони хора от глад и студ. Тогава си казах, аз не мога да седя на топличко и хубавичко, трябва да ида там. Може би, за да разкажа на света за това, но най-вече за да съм близо до хората, които обичам. Така заминах за България и беше ужасно, когато се опитвах, доколкото това е възможно, за три седмици да погледна по-надълбоко.

- На четенето вчера няколко гласа поискаха да разкажете за Мюнхен и Ерусалим, а вие разпалено отвърнахте, че сега не можете да говорите за друго, защото сте на вълната на България. Ето, казах си, един човек, който създава лоби за България. Съзнателно ли го направихте?

- Разбира се. Но същевременно никога не съм допускала, че ще го постигна. Още в България си водех бележки, мислех да направя репортаж или дневник за положението там. Но от тях не стана нито репортаж, нито дневник, защото непрекъснато се хлъзгах към собственото си минало. Написах книгата за по-малко от пет месеца, при това със счупена ръка. Исках на всяка цена да излезе преди следващата зима. И това стана. И тогава си рекох, сега какво да правя. А моят издател ми каза: след като сте се решили да напишете такава книга, трябва и да четете от нея, да отидете с нея при хората. Никога през живота си не съм правила четения, не съм се

явявала пред публика.

- След като преживях вчерашното събитие за Берлин - тук четенията са с малко посетители, тъй като ежедневният културен афиш на града е преситен, мога само да свидетелствам, че препълнената зала на вашето четене определено бе принос за българската кауза в Европа. Ние като че не умеем да си създаваме лоби. България интересува твърде малко хора тук, не мислите ли?

- Затова и преодолях нежеланието си да чета публично, съгласих се с издателя си, че щом съм направила първата крачка, трябва да направя и втората, и само заради това, наистина само заради това престъпих принципите си и четох в Берлин за първи път в живота си. Да не говорим, че пък точно в Германия никак не ми се четеше - твърде много болка е останала у мен. Преди четенето даже се страхувах и бях учудена, че имаше толкова много хора, които ме посрещнаха така сърдечно. Никога не съм си представяла, че имам толкова почитатели. Някаква анкета твърди, че в Берлин имам над 80 000 читатели. Не знаех, че съм толкова четена и обичана. Разбрах го заради книгата си за България.

- Всеки мой познат в Берлин, а това са журналисти, инженери, козметички, учители и прочие, е чел ваша книга. Особено книгата ви "Ти не си като другите майки" - тя беше хит. Интересно е, разбира се, от българска гледна точка, колко читатели ще прочетат "Грандхотел "България", където става дума не за съдби на жени, а за една позабравена страна.

- Вярвам, че хората, които обичат писането ми, ще я прочетат. Може да я харесат по-малко от други ми книги, но ще я прочетат. Открих сметка за събиране на помощи за българските сирачета и пенсионери - истински нуждаещите се в България; тя е обявена в книгата и се надявам читателите ми да откликнат. Интересът на българското посолство в Германия и на редакциите за България на "Дойче веле" и РСЕ беше голям, идеята е да се направят още четения. Също и в България.

- Това е чудесно, но струва ми се, че по-важното е да се чете пред германци.

- Благотворителният концерт с четене, организиран от "Дойче веле", също е добра идея, на която смятам да откликна. Освен това един добър човек, Христо Бакалски, смята да прави документален филм на немски за събитията в България по същото време. Непременно трябва да го направи.

- Христо Бакалски е цяло съкровище за българското лоби в Германия, продуцент е на сериозни и много добре приети филми. Но нека да напуснем поне за момент темата България и българите. Според вас, може ли една жена да изпълнява женските си роли и да е творчески активна?

- От гледна точка на феминизма ли?

- Разбирам усмивката ви. Аз не вярвам на феминизма в крайните му варианти, пробиващи си път сега и в България. Изобщо не му вярвам.

- Аз също.

- За мен сте една от малкото успели жени, които познавам, която не се опитва да постигне успеха в живота си с мъжки методи. За мен това е истинският феминизъм -

дефиниран като правото на съществуване на другия, на различните гледни точки, каквито и да са те. Като живот, който не се подчинява на бялата протестантска английска мъжка капиталистическа философия за живота, базирана на XIX век, като същевременно обаче не я отрича. Въпросът ми бе по-скоро свързан с това, че жените по цял свят все повече са принудени да избират между творчеството и традиционните си роли. Във вашите книги също е видно колко е трудна тази комбинация. Въпросът ми е дали освободеността на писането и животът, който предизвиква то, може като начин на мислене да се съчетае с традиционните женски роли.

- Аз не успях да ги съчетаая. Поне що се отнася до семейството. Имам един син и за мен беше много трудно да държа няколко дини под една мишница. Моят последен съпруг, с когото дълги години живях в Париж, много искаше да пиша. Ако човек има дете, е много, много трудно. Или писането страда, или детето - дори да си много богат. Моят опит показва, че майчинството много трудно се съчетава с каквото и да било. Макар че и партньорството взема своето от писането. В Париж за единайсет години написах само две книги.

- Нека уточним, вие против всичките подобни на феминизма движения ли сте?

- Във всичко, което правя, съм един отцепник.

- Като съдя по книгите ви, определено не мислите и не се опитвате да мислите мъжки.

- Ако питате мен, мъжете и жените просто не могат да мислят сходно, нито пък да живеят заедно. Те могат само да се привличат, но във всичко друго не си пасват. Има някаква конструктивна грешка. Различието в мисленето и усещането е твърде същностно, за да може да се преодолее чрез разбиране.

- Може ли дете на майка еврейка и баща германец някога да постигне душевен покой в днешния свят?

- Аз, явно, не мога. Това е много тежко съчетание. То стана особено тежко по времето на нацизма. Да имаш еврейка за майка и тя в крайна сметка да е жертвата, а германският ти баща да е палачът... О, той беше прекрасен човек, но принадлежеше на страната на палачите. Това е ужасно трудно съвместимо за една душа. Сега съм еврейка, приех и официално еврейската религия, живея в Израел. Би трябвало да кажа, еврейка съм от главата до петите. И въпреки всичко това не е вярно. Аз имам твърде много немски неща в себе си.

- Вие пишете на немски.

- По някое време се отказах и си казах - какво искаш, Боже мой, ти си си ти. Ти имаш германски баща и еврейска майка, ти имаш нещо от единия и нещо от другия, езикът ти си остава немският, примири се с това.

- Какво четете?

- Обичам Камю. Обичам майсторството на английските романисти, но сега вече не чета много романи. Интересувам се от биографии, писма, автобиографии. Интересувам се от реалности. В този свят писателството не може да бъде измислица, трябва да е ангажимент.

Берлин, февруари 1998 г.

През март Ангелика (след запознаването ни вече не можех да я наричам по друг начин) ми изпрати мартеничка. Получила толкова много на четенето, организирано от "Дойче веле" в Кьолн, че не би могла да не сподели с близки твърде многото здраве и щастие. Бях щастлива да съм в кръга на познатите ѝ. Съдбата ме срещна случайно с нея през юни в София. Току-що беше излязла на български книгата ѝ "Грандхотел "България". Знаех къде да я намеря. Не можеше да не е отседнала в хотел "България", където отсяда семейството ѝ при първото ѝ идване в София. Намерих я още по-красива и озарена. Явно сегашна България ѝ понасяше добре.

- В България е станало уютно. Най-последният животът тук започва да става хубав, раздвижен, приятен. Само хотел "България" е развалина. Ужасно е. Червеният салон е неуютен, а другият е станал игрална зала - с рулетка и с разни типове с пистолети. Много съм щастлива, че романът така бързо се появи на български, че толкова много хора помогнаха това да стане, но се чудя как се разпространяват книги тук. Направи ми впечатление фактичката липса на разпространителска мрежа в България. Чудя се, кой в крайна сметка ще може да прочете романа. Сред познатите ми книгата предизвика буря в чаша вода. Някои, на които им се стори, че са обрисувани неправилно, дори се възмутиха. Смешно е наистина как буквално гледат хората на романа. Може би погрешно е назван документален. Всичките ми истории идват от живота, но не се ограничават с него, те са хем реални, хем измислени.

София, юни 1998 г.

Цвета Софрониева